МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту

“_____” _____ 2026 р.

Зав. кафедри, д.е.н., професор

_____ Соколюк С.Ю.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Виконала – студентка 4 курсу, групи 41-з-сз
освітньої програми «Соціальне забезпечення»
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
ШЕВЧИК-ТКАЧУК Віра Володимирівна

Науковий керівник – к.е.н., доцент

ЖАРУН Олена Володимирівна

Умань-2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Освітня програма Соціальне забезпечення

Спеціальність 232 Соціальне забезпечення

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

“_____” _____2026 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студентці ШЕВЧИК-ТКАЧУК Вірі Володимирівні

1. Тема роботи УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ
керівник роботи ЖАРУН Олена Володимирівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім’я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “___”_____20__ року №_____

2. Строк подання студентом роботи

3. Вихідні дані до роботи річні фінансові звіти, статистичні щорічники України, наукові праці провідних науковців за даною тематикою_____

4. Перелік питань, які потрібно розробити 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ. 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ. 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

5. Перелік графічного матеріалу. _____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примі
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи		
2.	Одержання індивідуального завдання		
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи		
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи		
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи		
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків		
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника		
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті		
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат		
10.	Одержання відгуку наукового керівника		
11.	Попередній захист роботи на кафедрі		
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри		
13.	Одержання рецензії		
14.	Захист кваліфікаційної роботи		

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Реферат
на кваліфікаційну роботу
студентки факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій УНУ
(спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» ОС «бакалавр»)
ШЕВЧИК-ТКАЧУК Віри Володимирівни на тему:
«УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ»

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних та прикладних засад удосконалення системи соціального захисту молоді в Україні. Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності державної соціальної політики щодо молодого покоління в умовах соціально-економічних трансформацій, демографічних змін та зростання соціальних ризиків.

Метою роботи є обґрунтування напрямів удосконалення системи соціального захисту молоді в Україні на основі аналізу сучасного стану, проблем та перспектив її розвитку. У роботі розкрито сутність поняття соціального захисту молоді, визначено його роль у забезпеченні соціальної стабільності та розвитку суспільства. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення, інституційні механізми та основні інструменти реалізації державної політики у сфері соціального захисту молоді.

Особливу увагу приділено дослідженню сучасного стану соціального захисту молоді, зокрема питанням зайнятості, рівня доходів, доступу до освіти, житлового забезпечення та соціальних послуг. Виявлено ключові проблеми функціонування системи, серед яких недостатнє фінансування, фрагментарність програм, обмежена доступність послуг та недостатній рівень їх цифровізації.

Практична частина роботи спрямована на розроблення пропозицій щодо удосконалення системи соціального захисту молоді. Запропоновано напрями підвищення ефективності соціальної політики, зокрема через удосконалення інституційного забезпечення, впровадження сучасних цифрових рішень, розвиток молодіжних програм зайнятості, розширення доступу до соціальних послуг та посилення адресності соціальної підтримки.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить 37 сторінок основного тексту, 7 таблиць, 2 рисунки та 42 джерела у списку використаної літератури. Результати

дослідження можуть бути використані органами державної влади, органами місцевого самоврядування, закладами соціальної сфери та молодіжними організаціями при формуванні та реалізації політики соціального захисту молоді.

The bachelor's thesis is devoted to the study of theoretical and practical foundations of improving the system of youth social protection in Ukraine. The aim of the research is to substantiate the directions for improving youth social protection based on the analysis of its current state and key challenges.

The findings can be used by public authorities, local governments, social institutions and youth organizations in the process of developing and implementing youth social protection policies.

Keywords: youth social protection, social policy, state support, social services, youth employment, youth policy, social security.

ЗМІСТ

ВСТУП ……..

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ……...

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ……..……..

2.1. Соціально-економічні умови та фактори формування системи соціального захисту молоді в Україні

2.2. Оцінка ефективності функціонування системи соціального захисту молоді в Україні……

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ …….

ВИСНОВКИ……..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальний захист молоді є ключовим напрямом соціальної політики держави, оскільки саме молоде покоління формує основу майбутнього розвитку суспільства. В Україні в умовах постійних економічних і соціальних трансформацій молоді люди стикаються з численними викликами, що зумовлює підвищену значущість питань їх соціальної підтримки. У контексті глобалізаційних процесів, демографічних змін і суспільних криз молодь часто опиняється у вразливому становищі, що потребує комплексного та системного підходу до її захисту.

Молоді громадяни належать одночасно до найбільш активної та соціально чутливої групи населення. Вони стикаються з труднощами у працевлаштуванні, доступі до якісної освіти та медичних послуг, вирішенні житлових питань, а також ризиками соціальної ізоляції в умовах економічної нестабільності. Молодь є стратегічним ресурсом держави, тому ефективність системи її соціального захисту визначає не лише рівень індивідуального добробуту, а й загальну стабільність суспільства. Недостатній рівень підтримки молодих громадян може спричиняти зростання безробіття, посилення соціальної напруги, поширення девіантних форм поведінки та еміграційні процеси, що негативно впливають на розвитковий потенціал країни. Саме тому дослідження цієї проблематики дозволяє виявити недоліки державної політики, оцінити результативність соціальних програм та сформувати пропозиції щодо підвищення їх ефективності й доступності.

Мета та завдання дослідження. Метою бакалаврської роботи є теоретичне узагальнення та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи соціального захисту молоді в Україні, а також аналіз існуючих механізмів державної підтримки, оцінка їх ефективності та виявлення проблемних аспектів реалізації соціальної політики.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:
– розкрити сутність і основні характеристики соціального захисту молоді як складової державної соціальної політики;

– дослідити особливості функціонування системи соціального захисту молоді в Україні;

– проаналізувати зарубіжний досвід у цій сфері та можливості його адаптації;

– оцінити сучасний стан соціального захисту молоді та визначити основні проблеми його реалізації;

– проаналізувати фінансування соціальних програм для молоді та ефективність використання бюджетних ресурсів;

– визначити результативність чинних державних програм і заходів підтримки молоді;

– розробити пропозиції щодо удосконалення інституційних та програмних механізмів соціального захисту;

– обґрунтувати напрями підвищення доступності та якості соціальних послуг для молоді з урахуванням сучасних викликів.

Об’єкт дослідження – соціальні відносини та механізми, що забезпечують захист прав, інтересів і потреб молоді в Україні.

Предмет дослідження – форми, інструменти, засоби та програми соціального захисту молоді.

Методи дослідження включають аналіз наукових джерел і нормативно-правової бази, порівняльний аналіз українського та зарубіжного досвіду, статистичну обробку даних щодо реалізації соціальних програм, моніторинг державних ініціатив, системний підхід до вивчення соціального захисту молоді як складової соціальної політики, а також аналітичний метод узагальнення результатів для формування практичних рекомендацій.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, державні програми та стратегії у сфері молодіжної політики, наукові монографії та статті, матеріали конференцій, періодичні видання, офіційні статистичні дані та електронні ресурси, що висвітлюють проблематику соціального захисту молоді.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ

Соціальний захист молоді є однією з ключових складових соціальної політики держави, яка визначає рівень соціальної стабільності, економічного розвитку та перспективи відтворення людського капіталу. У сучасних умовах трансформації соціально-економічних відносин, а також під впливом воєнних факторів, система соціального захисту молоді в Україні набуває особливої значущості, оскільки саме молодь є стратегічним ресурсом суспільства та основою його майбутнього розвитку [1].

У науковій літературі поняття «соціальний захист» трактується як комплекс економічних, правових, організаційних та інституційних заходів, спрямованих на забезпечення мінімальних соціальних стандартів, підтримку населення у разі настання соціальних ризиків та створення умов для гідного рівня життя. При цьому соціальний захист молоді має специфічні особливості, пов’язані з віковими характеристиками, етапом соціалізації та потребою у становленні економічної самостійності [2].

Молодь як соціально-демографічна категорія визначається не лише віковими межами, але й особливим соціальним статусом, що характеризується процесами професійного самовизначення, формуванням життєвих стратегій та інтеграцією у суспільне життя. В Україні, відповідно до законодавства, до молоді належать особи віком від 14 до 35 років, що відповідає загальноєвропейським підходам до визначення цієї категорії населення [3].

Сутність соціального захисту молоді проявляється у його функціональному призначенні, яке полягає у:

-забезпеченні соціальної безпеки молоді;

-мінімізації впливу соціальних ризиків;

-сприянні інтеграції молоді у ринок праці;

-підтримці процесів освіти та професійного розвитку;

-створенні умов для соціальної мобільності.

Важливо підкреслити, що соціальний захист молоді не обмежується лише наданням матеріальної допомоги, а передбачає формування умов для активної участі молоді в економічному та суспільному житті. Саме тому сучасні концепції соціальної політики орієнтуються на поєднання пасивних та активних інструментів підтримки [4].

До основних принципів функціонування системи соціального захисту молоді належать:

Принцип соціальної справедливості, який передбачає рівний доступ молоді до соціальних благ та можливостей незалежно від соціального статусу, місця проживання чи інших факторів.

Принцип адресності, що полягає у спрямуванні соціальної допомоги на найбільш вразливі категорії молоді. В умовах обмежених ресурсів цей принцип набуває особливого значення, оскільки дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних коштів [7].

Принцип доступності соціальних послуг, який передбачає забезпечення рівного доступу молоді до освітніх, медичних, соціальних та інших послуг.

Принцип комплексності, що означає взаємозв’язок різних елементів соціального захисту та необхідність їх узгодженого функціонування.

Принцип превентивності, який передбачає не лише реагування на соціальні проблеми, але й їх попередження шляхом створення сприятливих умов для розвитку молоді.

У сучасних умовах особливого значення набуває принцип інклюзивності, який передбачає врахування потреб різних груп молоді, зокрема осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, молоді з малозабезпечених сімей та інших вразливих категорій [5].

Роль держави у забезпеченні соціального захисту молоді є визначальною та реалізується через систему інституційних механізмів. До них належать органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні та недержавні організації, які здійснюють реалізацію соціальної політики. Важливим напрямом є розвиток партнерства між державою, бізнесом та громадянським суспільством, що дозволяє підвищити ефективність соціальних програм [6].

Сучасна система соціального захисту молоді в Україні формується під впливом низки факторів, серед яких особливе місце займають економічні, демографічні та соціальні процеси. Зокрема, високий рівень молодіжного безробіття, трудова міграція, зниження рівня доходів населення та зростання соціальної нерівності суттєво впливають на потребу у вдосконаленні механізмів соціального захисту [17].

Окремо слід відзначити вплив воєнних дій на систему соціального захисту молоді. Повномасштабна війна спричинила значне зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, руйнування освітньої інфраструктури, обмеження можливостей працевлаштування та підвищення рівня соціальної вразливості молоді. У таких умовах держава змушена адаптувати існуючі механізми соціального захисту та впроваджувати нові інструменти підтримки [11].

Міжнародний досвід свідчить, що ефективна система соціального захисту молоді повинна базуватися на інтегрованому підході, який передбачає поєднання різних політик: соціальної, освітньої, економічної та молодіжної. У країнах Європейського Союзу значна увага приділяється програмам підтримки зайнятості молоді, розвитку підприємницьких навичок та забезпеченню доступу до якісної освіти [28].

Зокрема, програми типу «Youth Guarantee» спрямовані на забезпечення кожній молодій людині можливості отримати роботу, освіту або стажування протягом певного періоду після завершення навчання. Такий підхід дозволяє зменшити рівень безробіття серед молоді та сприяє її швидшій інтеграції у ринок праці [38].

Важливим аспектом є також цифровізація системи соціального захисту, яка дозволяє підвищити доступність соціальних послуг, зменшити бюрократичні бар’єри та забезпечити більш ефективне управління соціальними програмами. В Україні впровадження цифрових технологій у сфері соціального захисту є одним із пріоритетних напрямів реформування соціальної політики [19].

Таким чином, теоретичні основи системи соціального захисту молоді формуються на перетині економічних, соціальних та інституційних підходів. Сучасні виклики, зокрема воєнні та економічні, вимагають перегляду

традиційних підходів до соціального захисту та впровадження інноваційних механізмів підтримки молоді. Ефективність цієї системи значною мірою залежить від здатності держави забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних проблем молоді та адаптувати політику до сучасних умов.

Важливим теоретичним аспектом дослідження є розмежування понять «соціальне забезпечення» та «соціальний захист». У науковій літературі соціальне забезпечення розглядається як складова соціального захисту, що передбачає надання матеріальних виплат і компенсацій, тоді як соціальний захист має ширший зміст і включає також соціальні послуги, гарантії та заходи профілактичного характеру [15]. У контексті молодіжної політики це означає необхідність переходу від суто фінансової підтримки до комплексного підходу, орієнтованого на розвиток потенціалу молоді.

Суттєвим елементом системи соціального захисту молоді є соціальні ризики, які визначають потребу у державному втручанні. До основних ризиків належать безробіття, низький рівень доходів, обмежений доступ до якісної освіти, житлові проблеми та соціальна ізоляція. В умовах сучасної України до цього переліку додаються ризики, пов’язані з воєнними діями, зокрема вимушене переміщення, втрата джерел доходу та психологічні травми [27].

У цьому контексті важливим є застосування ризик-орієнтованого підходу до формування соціальної політики щодо молоді. Такий підхід передбачає ідентифікацію ключових загроз для різних груп молоді та розробку адресних програм підтримки. Як свідчать дослідження, саме диференційований підхід дозволяє підвищити ефективність соціальних заходів і забезпечити більш раціональне використання ресурсів [31].

Значну роль у формуванні ефективної системи соціального захисту молоді відіграє ринок праці. Молодь традиційно стикається з труднощами при працевлаштуванні через відсутність досвіду, невідповідність освітніх програм потребам роботодавців та обмежені можливості професійної адаптації. Це обумовлює необхідність активної державної політики зайнятості, спрямованої на створення робочих місць, розвиток професійної освіти та підтримку молодіжного підприємництва [34].

Не менш важливим є освітній аспект соціального захисту молоді. Освіта виступає не лише інструментом підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці, але й фактором соціальної мобільності та інтеграції у суспільство. У сучасних умовах особливого значення набуває розвиток неформальної освіти, цифрових навичок та безперервного навчання, що відповідає вимогам економіки знань [28].

Важливою складовою соціального захисту молоді є житлова політика. Недоступність житла для молодих людей є однією з ключових соціальних проблем, яка впливає на демографічні процеси, зокрема створення сім'ї та народжуваність. У цьому контексті державні програми пільгового кредитування та підтримки молодіжного житлового будівництва мають важливе значення, однак їх ефективність потребує подальшого підвищення [26].

Окремої уваги заслуговує питання соціальної інтеграції вразливих категорій молоді. До них належать молоді люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, діти-сироти, а також молодь із малозабезпечених сімей. Для цих груп необхідні спеціалізовані програми підтримки, які враховують їхні специфічні потреби та сприяють їхній інтеграції у суспільство [35].

У сучасних умовах значного поширення набуває концепція соціальних інновацій, яка передбачає впровадження нових підходів до вирішення соціальних проблем. У сфері соціального захисту молоді це може включати використання цифрових платформ, розвиток соціального підприємництва, а також залучення громадських організацій до реалізації соціальних програм [29].

Важливим напрямом розвитку системи соціального захисту є децентралізація управління, яка передбачає передачу частини повноважень на місцевий рівень. Це дозволяє більш ефективно враховувати потреби конкретних територіальних громад та забезпечувати адресність соціальної допомоги. Водночас, як свідчить практика, децентралізація потребує належного ресурсного забезпечення та координації між різними рівнями влади [14].

Крім того, важливу роль у системі соціального захисту молоді відіграє громадянське суспільство. Громадські організації, благодійні фонди та волонтерські ініціативи активно залучаються до реалізації соціальних програм,

особливо в умовах кризових ситуацій. Їх діяльність доповнює державну політику та сприяє підвищенню ефективності соціального захисту [16].

Слід також відзначити, що ефективність системи соціального захисту молоді значною мірою залежить від рівня фінансового забезпечення. Обмеженість бюджетних ресурсів є однією з ключових проблем, що стримує розвиток соціальних програм. У зв'язку з цим актуальним є пошук альтернативних джерел фінансування, зокрема через залучення міжнародної допомоги та розвиток державно-приватного партнерства [27].

Система соціального захисту молоді не обмежується сукупністю окремих заходів, а являє собою складну багаторівневу конструкцію, що поєднує правові, соціальні, економічні, освітні, медичні та управлінські інструменти. Вона формується як реакція держави на потреби особливої соціально-демографічної групи — молоді, яка перебуває на етапі соціалізації, професійного становлення та особистісного розвитку. Її побудова має враховувати вікові, професійні та соціальні особливості молодих людей, їхню підвищену мобільність і водночас уразливість до соціально-економічних ризиків, а також значний потенціал, пов'язаний з рівнем освіти, працездатністю, енергійністю та орієнтацією на зміни.

Важливим принципом функціонування такої системи є соціальна справедливість і забезпечення рівності можливостей. Соціальний захист молоді повинен бути адаптивним до різних індивідуальних характеристик — віку, статі, соціального статусу, місця проживання та особливих потреб. Це необхідно для гарантування рівних стартових умов для всіх категорій молоді, зокрема студентів, молодих фахівців, молодих сімей, внутрішньо переміщених осіб, а також молоді з інвалідністю або недостатнім рівнем соціальних гарантій. Такий підхід підкреслюється у наукових дослідженнях, де молодіжна політика розглядається як інструмент забезпечення соціальної справедливості та сталого розвитку [19].

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності та воєнних викликів система соціального захисту молоді в Україні постає перед низкою суттєвих проблем, які знижують її ефективність, адресність і доступність. Попри

оновлення нормативно-правової бази та поступовий розвиток соціальних сервісів на рівні територіальних громад, фактичний доступ молодих людей до якісних соціальних, психологічних, освітніх і реабілітаційних послуг залишається нерівномірним. Найбільш уразливими є молодь з інвалідністю, представники малозабезпечених сімей, внутрішньо переміщені особи, а також ті, хто зіткнувся з безробіттям, втратою житла або іншими наслідками воєнних дій.

Однією з ключових проблем є фрагментарність існуючої системи. Різні інституції надають окремі види послуг, однак рівень їхньої взаємодії залишається недостатнім. У результаті молоді люди змушені самостійно проходити складні бюрократичні процедури, що уповільнює отримання необхідної допомоги. Недостатня міжвідомча координація ускладнює також формування комплексних індивідуальних програм підтримки.

Суттєвим недоліком є й обмежена адресність соціальних програм. Чинні механізми не завжди враховують реальні потреби молоді, її соціально-психологічний стан, рівень освіти та життєві обставини. Це призводить до неефективного використання ресурсів і формального або несвоєчасного надання допомоги.

Додатково ускладнюють ситуацію кадровий дефіцит, високе навантаження на працівників соціальних служб та нерівномірний рівень їхньої професійної підготовки. У багатьох громадах бракує психологів, кар’єрних консультантів і фахівців із роботи з молоддю, що негативно впливає на якість надання соціальних послуг.

Ще однією проблемою є відсутність системного моніторингу та оцінювання ефективності молодіжних програм. Це ускладнює своєчасне коригування державної політики та впровадження результативних практик. У сукупності зазначені чинники зумовлюють необхідність комплексного вдосконалення системи соціального захисту молоді, посилення інституційної спроможності громад та розвитку сучасних, інтегрованих і доступних сервісів, орієнтованих на реальні потреби молодих людей.

Таким чином, теоретичні засади соціального захисту молоді свідчать про необхідність комплексного, багаторівневого підходу до формування відповідної

політики. Сучасні виклики вимагають не лише вдосконалення існуючих механізмів, але й впровадження інноваційних рішень, спрямованих на підвищення ефективності соціального захисту та забезпечення сталого розвитку молоді як ключового ресурсу суспільства.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

2.1. Соціально-економічні умови та фактори формування системи соціального захисту молоді в Україні

Сучасний стан системи соціального захисту молоді в Україні формується під впливом складного комплексу соціально-економічних умов, які визначають як масштаби соціальних ризиків, так і ефективність державної політики у цій сфері. Особливістю останніх років є суттєве загострення цих умов унаслідок повномасштабної війни, що призвело до трансформації ринку праці, демографічних процесів та структури доходів населення [7; 14].

Одним із ключових факторів є демографічна ситуація, яка безпосередньо впливає на обсяги та структуру соціального захисту молоді. Скорочення чисельності молоді в Україні є стійкою тенденцією, що спостерігається протягом останніх років.

Таблиця 2.1

Динаміка чисельності молоді в Україні (14–35 років) [7]

Рік	Чисельність молоді, млн осіб	Частка у населенні, %
2019	12,1	28,7
2020	11,8	28,3
2021	11,5	27,9
2022	10,9	27,1
2023	10,2	26,4

Як видно з таблиці 2.1, протягом 2019–2023 років чисельність молоді скоротилася майже на 2 млн осіб. Така динаміка зумовлена як природним скороченням населення, так і активною зовнішньою міграцією, що значно посилилася після 2022 року. Зменшення частки молоді у структурі населення створює довгострокові ризики для економічного розвитку країни, зокрема у частині формування трудового потенціалу та фінансування соціальної сфери.

Важливим чинником формування системи соціального захисту є ситуація на ринку праці, яка визначає рівень економічної самостійності молоді. Молодь традиційно є більш вразливою категорією на ринку праці, що зумовлено відсутністю досвіду та високою конкуренцією.

Таблиця 2.2

Рівень безробіття серед молоді в Україні, % [12]

Рік	Загальний рівень безробіття	Молодіжне безробіття
2019	8,2	15,4
2020	9,5	17,8
2021	10,3	19,2
2022	21,1	27,5
2023	19,0	25,8

Аналіз даних таблиці 2.2 свідчить про те, що рівень безробіття серед молоді стабільно перевищує загальний рівень безробіття в країні майже у 1,5–2 рази. Особливо критична ситуація спостерігалася у 2022 році, коли внаслідок військових дій відбулося різке скорочення робочих місць та зупинка значної частини підприємств.

Слід зазначити, що навіть у 2023 році, попри певну стабілізацію, рівень молодіжного безробіття залишається високим, що свідчить про наявність структурних проблем у сфері зайнятості. До них належать невідповідність освітніх програм потребам ринку праці, низький рівень розвитку молодіжного підприємництва та обмежені можливості професійної адаптації.

Не менш важливим фактором є рівень матеріального забезпечення молоді, який безпосередньо пов’язаний із ризиком бідності.

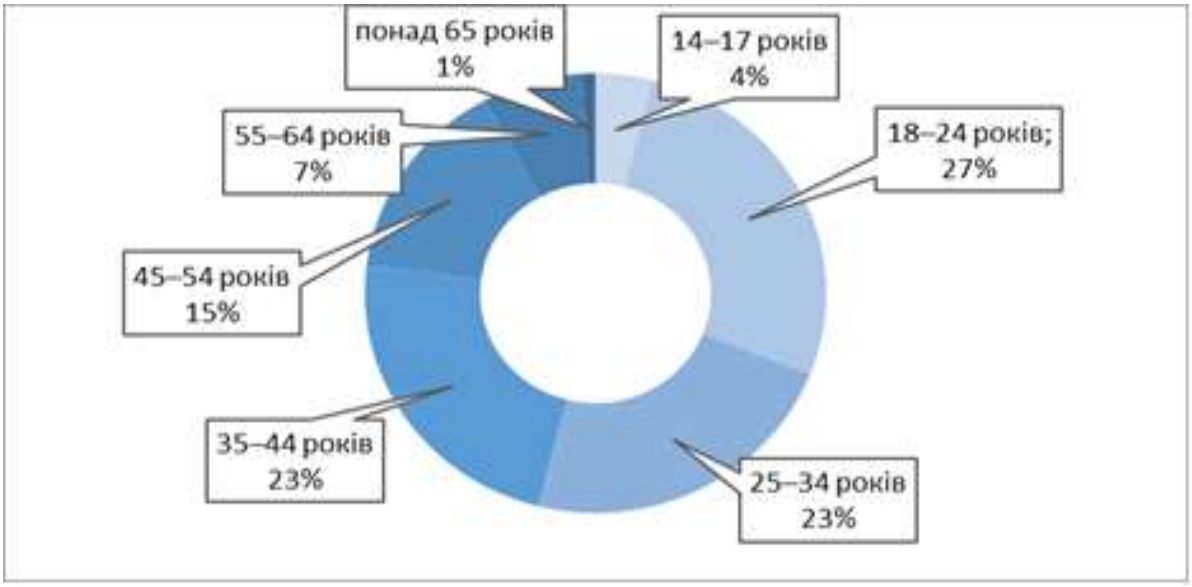

Рис. 2. 1. Вікова структура безробітних в Україні, 2025 р., %

На сучасному ринку праці молодь віком 14–35 років становить понад половину всіх безробітних (54 %). Найбільш чисельною групою є особи 18–24 років (рис. 2.1), що свідчить про складність і тривалість процесу входження молодого покоління у стабільну зайнятість після завершення навчання. Значна частина цієї вікової категорії представлена тими, хто не працює, не навчається та не проходить професійного навчання, однак активно займається пошуком роботи або пробує започаткувати власну справу. Саме ця група населення є найбільш вразливою до ризиків соціального відчуження.

Чимало молодих людей не змогли реалізувати своє право на перше робоче місце, через що виникає розрив між завершенням освіти та початком трудової діяльності. Це робить їх особливо вразливими на ринку праці, адже з часом вони втрачають професійні навички та зменшують шанси працевлаштування за здобутою спеціальністю. У результаті вони нерідко змушені працювати поза фахом, у неформальному секторі або ж розглядати варіанти працевлаштування за кордоном.

Слід також зазначити, що проблема молодіжного безробіття характерна не лише для України, а й для країн Європейського Союзу. Зокрема, у вересні 2025 року рівень безробіття серед молоді в ЄС становив 14,8 % (при загальному рівні 6 %), а в єврозоні — 14,4 % (при загальному показнику 6,3 %) [7].

Важливу частку серед безробітних також формують особи віком 25–34 роки. Економічні потрясіння суттєво обмежили можливості працевлаштування для молоді, що нерідко призводить до тривалого безробіття вже на старті професійного шляху. Така ситуація зумовлена, з одного боку, нестачею якісних робочих місць, а з іншого — недостатнім рівнем професійної підготовки та практичного досвіду, який відповідає сучасним вимогам роботодавців. Високий рівень молодіжного безробіття в Україні зберігається через обмежені можливості роботи за фахом, недостатню практичну складову освіти, слабкий розвиток молодіжного підприємництва та недосконалість механізмів залучення молоді до активної зайнятості.

Водночас у період посилення викликів на ринку праці важливо враховувати, що молодь має низку конкурентних переваг порівняно з іншими віковими групами. Серед них — тривала працездатність, висока здатність до навчання і творчості, відкритість до інновацій, а також мобільність і швидка адаптація до змін. За даними Державної служби зайнятості, останнім часом спостерігається зростання попиту роботодавців на молодих спеціалістів, які проходять виробничу практику. Великі компанії дедалі частіше пропонують стажування з подальшим працевлаштуванням, що розширює можливості входження молоді на ринок праці. Це особливо характерно для таких сфер, як ІТ, аграрний сектор, банківська справа, телекомунікації, промисловість та енергетика. У результаті значна частина випускників отримує робочі пропозиції ще до завершення навчання [19].

Окремо слід відзначити значну частку безробітних у вікових групах 35–44 та 45–54 роки. Попри наявність у них вищої або професійно-технічної освіти, значного досвіду та сформованих професійних навичок, ця категорія залишається затребуваною не повною мірою. Така ситуація є доволі суперечливою: з одного боку, роботодавці потребують кваліфікованих працівників, а з іншого — значна частина досвідчених фахівців не може знайти роботу. Це частково пояснюється швидкою цифровою трансформацією економіки, через яку раніше набуті компетенції втрачають актуальність. Додатковим чинником є вищі зарплатні очікування та вимоги до умов праці з

боку досвідчених працівників, що знижує їхню конкурентоспроможність у сегменті недорогих вакансій. Вплив війни, зокрема вимушене переміщення населення та руйнування промислових підприємств, де традиційно працювала ця категорія, ще більше ускладнив ситуацію, змушуючи досвідчених працівників адаптуватися до нових і часто менш стабільних умов ринку праці.

На рівні державної політики важливе значення мають комплексні програми підтримки молоді, які охоплюють освітню сферу, професійний розвиток і надання соціальних послуг (табл. 2.3). Зокрема, програма державного стажування та працевлаштування випускників закладів вищої освіти сприяє набуттю молодими фахівцями практичного досвіду в державних і приватних структурах, що підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку праці. За статистичними даними Державної служби статистики, у 2023 році понад 12 000 молодих спеціалістів скористалися можливістю проходження стажування в межах цього механізму, що на 18 % більше порівняно з попереднім роком [10].

Таблиця 2.3.

Основні державні програми соціального захисту молоді в Україні, 2025 р.

Напрям програми	Кількість учасників	Регіони з максимальним охопленням	Основні результати
Державне стажування та працевлаштування	12 000	Київ, Харків, Львів	Підвищення конкурентоспроможності молоді
Соціальне житло для молодих сімей	5 600	Київ, Львів, Одеса	Надання житла молодим сім’ям
Стипендіальні програми для обдарованих студентів	8 200	Київ, Львів, Дніпро	Підтримка наукової та освітньої діяльності

Окремим важливим напрямом є підтримка молодих сімей через програму забезпечення соціальним житлом, яка передбачає надання пільгового кредитування та субсидій для придбання житлової нерухомості. Результати аналізу реалізації цієї програми свідчать, що у великих містах, зокрема Києві та Львові, рівень забезпечення житлом молодих сімей сягає близько 65 % від потреби, тоді як у малих містах і сільській місцевості цей показник не перевищує

40 % [8]. Це вказує на необхідність урахування регіональних відмінностей та вдосконалення механізмів фінансування соціальної підтримки молоді.

У сфері освіти та наукової діяльності функціонують стипендіальні програми для обдарованої молоді, спрямовані на підтримку студентів і молодих дослідників. За даними Міністерства освіти, у 2023 році понад 8 000 студентів отримували державні та місцеві стипендії, що позитивно вплинуло на мотивацію до навчання та розвиток наукового потенціалу молоді [3].

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду соціального захисту молоді засвідчує, що в країнах Європейського Союзу застосовується інтегрований підхід, який поєднує освітні, трудові, житлові та соціальні компоненти підтримки (табл. 2.4.) [11].

Таблиця 2.4.

Порівняння основних напрямів соціального захисту молоді в Україні та ЄС

Напрям	Україна	ЄС (Німеччина, Швеція)
Зайнятість	Державні стажування	Дуальна освіта, програми практики
Житло	Пільгові кредити та субсидії	Державні житлові субсидії
Освіта та наукова діяльність	Стипендіальні програми	Стипендії, гранти, підтримка наукових проектів
Соціальна інтеграція	Часткове охоплення, регіональні диспропорції	Комплексна підтримка, включно з психологічною допомогою

Наприклад, у Німеччині функціонує система дуальної освіти, що поєднує теоретичне навчання у професійних закладах із практичною підготовкою на підприємствах, забезпечуючи більш плавний перехід молоді до ринку праці [4]. У Швеції реалізується комплексна модель підтримки молоді, яка включає житлові субсидії, доступ до психологічної допомоги та розвиток молодіжної інфраструктури, що сприяє соціальній інтеграції та активній участі молоді в суспільному житті [11].

Узагальнюючи, сучасний стан системи соціального захисту молоді в Україні можна визначити як перехідний, що характеризується необхідністю комплексного оновлення та модернізації. Незважаючи на поступове розширення спектра соціальних послуг, активізацію діяльності громад та вдосконалення нормативно-правового забезпечення, система й надалі не гарантує рівного доступу молоді до якісної, адресної та ефективної підтримки. Актуальними залишаються питання посилення кадрового потенціалу соціальних служб, налагодження інтеграції між інституціями, запровадження нових форматів послуг з урахуванням умов воєнного стану, а також формування сучасної системи моніторингу та оцінювання молодіжної політики.

Результати дослідження свідчать про наявність низки системних проблем, що стримують розвиток соціального захисту молоді в Україні. Система перебуває під впливом глибоких трансформацій і комплексних кризових чинників, які формують багатовимірні виклики інституційного, економічного, соціального та психологічного характеру (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Основні виклики, з якими стикається система соціального захисту молоді в Україні

1. Вплив війни та масове переміщення молоді. Повномасштабна війна спричинила різке зростання кількості молодих осіб, які потребують соціальної підтримки, зокрема внутрішньо переміщених осіб, тих, хто втратив житло, роботу або соціальні зв'язки.

Існуюча система соціального захисту виявилася недостатньо підготовленою до такого навантаження, що засвідчило проблеми координації, ресурсного забезпечення та оперативності реагування [2].

2. Фрагментарність інституцій та недостатня міжвідомча взаємодія. Попри наявність законодавчих механізмів підтримки молоді, їх реалізація здійснюється різними відомствами та місцевими структурами без належної координації. Це призводить до дублювання функцій, розпорошення ресурсів і нерівномірного доступу до соціальних послуг.

3. Недостатня адресність і індивідуалізація соціальної допомоги. Існуючі підходи до оцінювання потреб молоді залишаються уніфікованими та часто формальними, що знижує ефективність підтримки. У результаті найбільш уразливі групи, зокрема молодь з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та малозабезпечена молодь, нерідко отримують допомогу несвоєчасно або в обмеженому обсязі.

4. Кадровий дефіцит і перевантаженість соціальних служб. У багатьох громадах спостерігається нестача соціальних працівників, психологів, фахівців із молодіжної роботи та кар'єрних консультантів. Високе навантаження та недостатній рівень професійного розвитку негативно впливають на якість надання послуг.

5. Нерівномірність доступу до соціальних послуг між громадами. Молодь у сільських і малих територіальних громадах має обмежені можливості доступу до психологічної, правової, освітньої та реабілітаційної допомоги. Недостатній розвиток інфраструктури та відсутність молодіжних центрів посилюють регіональні диспропорції.

6. Погіршення стану психічного здоров'я молоді. Тривалий вплив стресових факторів, зокрема війни, вимушеного переміщення та соціальної невизначеності, зумовив зростання потреби у психосоціальній підтримці.

Водночас система надання послуг у сфері ментального здоров’я залишається недостатньо розвиненою, а доступ до безкоштовної психологічної допомоги обмежений.

7. Проблеми інтеграції молоді на ринок праці. Молоді люди часто стикаються з недостатньою кількістю вакансій початкового рівня, браком практичного досвіду та невідповідністю освітніх програм вимогам ринку праці. Ефективність державних програм підтримки молодіжної зайнятості залишається недостатньою.

8. Житлова проблема молоді. Державні житлові програми для молоді характеризуються обмеженим фінансуванням, а механізми пільгового кредитування залишаються складними та малодоступними для широких верств населення [5]. Відсутність доступного житла стримує соціально-економічну активність молоді та її закріплення в громадах.

9. Цифрова нерівність та обмежений доступ до електронних сервісів. Попри активний розвиток цифрових державних послуг, частина молоді, особливо у віддалених або соціально вразливих групах, має обмежений доступ до інтернету, технічних засобів або цифрових компетентностей, що ускладнює використання електронних сервісів.

У сукупності ці виклики свідчать про необхідність комплексного реформування системи соціального захисту молоді. Йдеться про посилення інституційної спроможності громад, запровадження сучасних і гнучких механізмів надання соціальних послуг, розвиток кадрового потенціалу соціальної сфери, а також створення ефективних моделей міжвідомчої координації.

Важливим напрямом є також впровадження інноваційних програм підтримки молоді, які враховують умови високої соціально-економічної нестабільності, наслідки війни та зростаючі потреби різних категорій молодого населення.

2.2. Оцінка ефективності функціонування системи соціального захисту молоді в Україні

Дослідження ефективності системи соціального захисту молоді в Україні свідчить, що оцінювання соціальних програм має здійснюватися комплексно, з урахуванням соціальної, економічної та бюджетної складових ефективності. Науковці, зокрема І. Ткачук та Т. Солоджук, наголошують, що саме поєднання цих критеріїв дає змогу об'єктивно визначити ступінь відповідності соціальних програм суспільним потребам і їх реальний вплив на якість життя населення [40].

Соціальна ефективність відображає рівень задоволення базових потреб молоді, забезпечення реалізації її прав та можливостей для саморозвитку. Економічна ефективність характеризує вплив програм на зайнятість, економічну самостійність і розвиток потенціалу молодого населення. Бюджетна ефективність, у свою чергу, показує раціональність використання державних коштів та досягнення запланованих результатів за оптимальних витрат.

Результати досліджень UNICEF та Міністерства соціальної політики України (2024 р.) демонструють низький рівень задоволеності населення системою соціальної підтримки. Лише 23 % сімей із дітьми оцінюють її як ефективну, тоді як майже половина респондентів висловлює протилежну думку. Крім того, 61 % сімей зазначили незадоволеність державними грошовими виплатами, а серед домогосподарств із дітьми віком до п'яти років цей показник зростає до 69 %.

Окремою проблемою є недостатня поінформованість населення: лише 3 % опитаних повідомили, що добре обізнані щодо доступних соціальних послуг [34].

Це свідчить про те, що навіть за наявності системи підтримки її ефективність суттєво знижується через низький рівень інформування та обмежену доступність для потенційних отримувачів.

Таблиця 2.5

Оцінка ефективності системи соціальної підтримки сімей та молоді в Україні за даними UNICEF та Міністерства соціальної політики, 2024 р.

Показник	%	Коментар
Сім'ї з дітьми, які вважають систему соціальної підтримки ефективною	23	Лише майже чверть опитаних відчуває реальну користь від соцполітики
Сім'ї з дітьми, які вважають систему соціальної підтримки неефективною	~50	Майже половина респондентів незадоволена або не бачить результатів
Сім'ї, незадоволені державними грошовими виплатами	61	Загальна частка сімей із критикою наявних виплат
Домогосподарства з дітьми до 5 років, незадоволені виплатами	69	Найвищий рівень невдоволення серед сімей з малими дітьми
Рівень обізнаності про доступні соціальні послуги	3	Лише невелика частка опитаних має чітке уявлення про наявні сервіси

Оцінка ефективності системи соціального захисту молоді в Україні потребує комплексного підходу, який охоплює соціальні, економічні, психологічні та інституційні аспекти. Особливо актуальною залишається проблема зайнятості та економічної інтеграції молоді, оскільки саме успішний перехід від освіти до ринку праці є ключовою умовою формування економічно самостійного та соціально стабільного покоління. Дослідження Norwegian Refugee Council «Youth needs assessment in Ukraine» (2025) засвідчує, що молоді люди, особливо ті, які постраждали внаслідок війни, стикаються з низкою суттєвих бар'єрів у працевлаштуванні. Серед основних проблем визначаються недостатній рівень професійних навичок, обмежений доступ до ринку праці та невідповідність освітніх програм сучасним вимогам економіки. Це свідчить про те, що наявні соціальні програми не завжди забезпечують реальну економічну інтеграцію молоді, що знижує економічну ефективність системи та підсилює ризики соціальної вразливості.

Не менш важливим є питання стану здоров’я та психосоціального благополуччя молоді, оскільки ці чинники безпосередньо впливають на здатність молодих людей адаптуватися до складних життєвих умов та ефективно інтегруватися в суспільство. Дослідження UNICEF Ukraine «Social conditionality and indicators of adolescent and youth health in Ukraine» підкреслює наявність значних ризиків для фізичного та психічного здоров’я молоді, а також проблеми поведінкової адаптації та соціальної інтеграції. Попри формальне охоплення соціальними програмами, фактичні потреби у психологічній підтримці, профілактиці ризикованої поведінки та збереженні фізичного здоров’я залишаються частково незадоволеними. Це свідчить про недостатню якість і доступність послуг, що є однією з ключових проблем ефективності системи соціального захисту молоді в Україні.

Інституційні та управлінські чинники також істотно впливають на результативність соціальної політики у молодіжній сфері. У Концепції державної молодіжної політики 2025–2030 років зазначається, що серед основних проблем є слабка інтеграція молодіжного потенціалу в стратегічні економічні процеси, недостатній облік потреб молоді на місцях, а також відсутність системного моніторингу та оцінювання ефективності програм [8]. Це зумовлює фрагментарність реалізації ініціатив, нерівномірність доступу до послуг у різних регіонах і низьку стійкість програм. Додатково ускладнює ситуацію недостатня координація між державними органами, органами місцевого самоврядування та громадським сектором, що знижує ефективність реагування на нові виклики, зокрема внутрішнє переміщення населення та демографічні зміни.

Водночас наявні позитивні тенденції свідчать про потенціал подальшого розвитку системи соціального захисту молоді. Сформована методологічна база оцінювання соціальних програм, яка передбачає аналіз соціальної, економічної та бюджетної ефективності, створює умови для більш об’єктивного вимірювання результативності політики. Міжнародні та національні дослідження, зокрема проєкти NRC, UNICEF та програми «Молодь України», забезпечують емпіричну основу для моніторингу стану молоді та коригування державної політики. Крім

того, навіть в умовах війни спостерігається активізація молодіжної участі у волонтерських ініціативах, діяльності молодіжних центрів та громадських проєктах, що свідчить про високий рівень соціальної залученості та потенціал до посилення громадянської активності.

Загалом у 2023 році, за даними порталу Youthpolicy.org, на реалізацію державної програми «Молодь України» було спрямовано 31,17 млн грн. Програма розрахована на період 2021–2025 років і має загальний бюджет у розмірі 2,2 млрд грн, з яких 1,45 млрд грн фінансується з державного бюджету [11]. Це свідчить про наявність державного інвестування у молодіжну політику, однак у структурі загальних витрат на соціальний захист ці обсяги залишаються відносно обмеженими, що потребує подальшого посилення фінансової підтримки цього напряму.

Таблиця 2.6

Фінансова структура соціального захисту в Україні, млрд.грн

Напрям витрат	2022 р	2023 р	2024 р
Пенсії та соціальні виплати	230,5	251,0	271,9
Житлові субсидії та пільги	42,8	46,3	49,9
Соціальний захист дітей та сімей	22,1	24,8	27,6
Підтримка малозабезпечених сімей	18,4	19,3	20,2
Підтримка осіб з інвалідністю	5,6	6,0	6,4
Розвиток соціальних послуг	0,7	0,9	1,0
Загальний обсяг витрат	320,1	348,3	377,0

Аналіз фінансової структури соціального захисту в Україні за 2022–2024 роки свідчить про стабільне зростання загального обсягу соціальних видатків. У 2022 році вони становили 320,1 млрд грн, у 2023 році зросли до 348,3 млрд грн, а у 2024 році досягли 377,0 млрд грн. Така динаміка пояснюється як інфляційними процесами, так і збільшенням соціальних зобов’язань держави в умовах війни, зростанням кількості вразливих категорій населення та необхідністю розширення програм підтримки. Водночас структура витрат

залишається відносно сталою, що свідчить про інерційність системи соціального захисту.

Найбільшу частку у всіх роках традиційно займають пенсії та соціальні виплати, які демонструють стале зростання з 230,5 млрд грн у 2022 році до 271,9 млрд грн у 2024 році. Значними також залишаються витрати на житлові субсидії та пільги, а також соціальний захист дітей і сімей. Водночас фінансування підтримки малозабезпечених сімей та осіб з інвалідністю зростає повільнішими темпами, що може свідчити про обмежені можливості перерозподілу ресурсів у межах соціального бюджету. Особливо показовим є незначний обсяг фінансування розвитку соціальних послуг, який хоч і має тенденцію до зростання, але залишається мінімальним у загальній структурі видатків.

Загалом отримані дані вказують на переважання компенсаційної моделі соціального захисту, орієнтованої переважно на поточні виплати, а не на розвиток соціальних послуг і профілактику соціальних ризиків. Така структура обмежує можливості довгострокового впливу на соціальну стабільність і не повною мірою відповідає викликам, пов’язаним із потребами молоді, інтеграцією вразливих груп та модернізацією соціальної політики. Це актуалізує необхідність поступового переходу до більш збалансованої моделі соціального захисту, яка б поєднувала фінансову підтримку з інвестиціями у розвиток людського потенціалу.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Система соціального захисту молоді в Україні перебуває на етапі трансформації, що зумовлено глибокими соціально-економічними змінами, євроінтеграційними процесами та наслідками воєнних дій. У сучасних умовах молодь виступає не лише об’єктом соціальної політики, а й важливим ресурсом відновлення країни, що зумовлює необхідність формування ефективних механізмів її підтримки та розвитку. Як зазначають науковці, сучасна модель соціального захисту повинна бути гнучкою, інклюзивною та орієнтованою на довгострокові результати [6; 7].

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення є підвищення адресності соціальної підтримки молоді. Традиційні підходи до надання соціальної допомоги часто характеризуються універсальністю та недостатнім врахуванням індивідуальних потреб отримувачів. У зв’язку з цим виникає необхідність переходу до персоналізованих моделей підтримки, що базуються на оцінці соціально-економічного становища молодих людей.

Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє здійснювати соціальне профілювання, визначати ступінь вразливості та формувати індивідуальні траєкторії соціальної підтримки [1; 5]. Це сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів і зменшенню соціальної нерівності.

Важливим напрямом є розвиток зайнятості молоді, який має ключове значення для її соціальної інтеграції та економічної самостійності. Сучасний ринок праці характеризується високим рівнем конкуренції, що ускладнює процес працевлаштування молодих фахівців, особливо без досвіду роботи. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток активних програм сприяння зайнятості, зокрема стажувань, програм першого робочого місця, підтримки молодіжного підприємництва та самозайнятості [7]. Важливим інструментом є також впровадження дуальної освіти, яка поєднує теоретичне навчання з

практичною підготовкою на підприємствах. Такий підхід сприяє підвищенню конкурентоспроможності молоді та зменшенню розриву між освітою і потребами ринку праці.

Суттєвого оновлення потребує нормативно-правова база соціального захисту молоді. Наявні законодавчі акти часто мають фрагментарний характер і не забезпечують комплексного підходу до вирішення проблем молоді. У цьому контексті актуальним є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема у сфері соціальної інклюзії, рівних можливостей та захисту прав молоді [3; 6]. Важливо також забезпечити узгодженість між різними рівнями управління – державним, регіональним і місцевим – з метою підвищення ефективності реалізації соціальної політики.

Окремим напрямом удосконалення є цифровізація системи соціального захисту. Впровадження електронних сервісів, створення єдиних інформаційних платформ та реєстрів отримувачів соціальної допомоги дозволяє значно спростити процедури отримання послуг і підвищити їх доступність. Крім того, цифровізація сприяє підвищенню прозорості системи, зниженню корупційних ризиків і оптимізації адміністративних витрат [4]. В умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити безперервність надання соціальних послуг через онлайн-сервіси.

Значної уваги потребує розвиток соціальної інклюзії молоді. Сучасна соціальна політика повинна бути спрямована на інтеграцію всіх категорій молоді в суспільне життя, незалежно від їх соціального статусу чи фізичних можливостей. Особливої підтримки потребують внутрішньо переміщені особи, молодь з інвалідністю, безробітні та молоді люди з малозабезпечених сімей. Інклюзивний підхід передбачає створення рівних умов доступу до освіти, працевлаштування та соціальних послуг, а також подолання соціальної ізоляції [9].

У сучасних умовах значно зростає роль психосоціальної підтримки молоді. Воєнні дії, вимушене переселення, економічна нестабільність та інші фактори негативно впливають на психологічний стан молодого покоління. У зв’язку з цим виникає необхідність розвитку системи психологічної допомоги,

яка включає створення спеціалізованих центрів підтримки, розвиток онлайн-консультування та впровадження програм формування стресостійкості[2]. Важливо також інтегрувати психологічну підтримку в освітні та соціальні програми.

Не менш важливим напрямом є розвиток міжсекторального партнерства у сфері соціального захисту молоді. Ефективна реалізація соціальної політики неможлива без взаємодії державних органів, громадських організацій, бізнесу та міжнародних інституцій. Така співпраця дозволяє залучати додаткові ресурси, впроваджувати інноваційні підходи та забезпечувати більш гнучке реагування на потреби молоді [8; 10]. Особливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, які надають фінансову та експертну підтримку.

Важливим напрямом удосконалення є також розвиток молодіжної інфраструктури. Йдеться про створення молодіжних центрів, просторів для розвитку підприємницьких та освітніх ініціатив, а також платформ для громадської активності. Така інфраструктура сприяє соціалізації молоді, розвитку її потенціалу та формуванню активної громадянської позиції.

Крім того, актуальним є вдосконалення механізмів фінансування системи соціального захисту молоді. Необхідно забезпечити ефективний розподіл бюджетних ресурсів, підвищити прозорість фінансування та впроваджувати механізми державно-приватного партнерства. Це дозволить забезпечити стабільність фінансування соціальних програм та підвищити їх результативність.

Удосконалення системи соціального захисту молоді потребує цілісного, міжсекторального та довготривалого підходу, який враховує реальні потреби молодого покоління, сучасні соціально-економічні умови та виклики, пов’язані з воєнним станом. Основні напрями вдосконалення соціального захисту молоді наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Напрями удосконалення соціального захисту молоді в Україні

Напрям	Зміст / Ключові заходи
1	*2*
1. Посилення міжвідомчої координації та інтеграції послуг	Створення єдиної платформи взаємодії між Мінсоцполітики, МОМ, МОН, Мінмолоді, службами зайнятості, громадами та громадськими організаціями. Запровадження комплексних індивідуальних планів соціальної підтримки молоді, особливо для ВПО, молоді з інвалідністю, сиріт та молоді, що опинилася у складних життєвих обставинах. Розвиток системи «єдиного вікна» для отримання соціальних та психологічних послуг.
2. Удосконалення механізмів оцінювання потреб та адресності підтримки	Впровадження єдиних стандартів оцінювання вразливості молоді, включно з психосоціальними та економічними індикаторами. Активне використання цифрових інструментів для моніторингу потреб молоді в громадах. Розвиток системи раннього виявлення молодих людей, які потребують підтримки.
3. Розвиток мережі якісних соціальних та психосоціальних послуг	Створення та підтримка молодіжних центрів, які поєднують освітні, консультаційні, психологічні та соціальні послуги. Розширення доступу до безкоштовної психологічної допомоги, розвиток служби кризового реагування для молоді. Забезпечення доступності інклюзивних послуг для молоді з інвалідністю.
4. Підвищення ефективності програм зайнятості та професійної реалізації молоді	Перегляд змісту освітніх програм із фокусом на цифрові навички, підприємництво, креативні індустрії та військово-обумовлені ринки праці. Стимулювання роботодавців до створення програм першого робочого місця, оплачуваних стажувань та наставництва. Розвиток програм перекваліфікації для молоді, що втратила роботу через війну.
5. Реформування молодіжних житлових програм	Спрощення доступу до пільгового кредитування та забезпечення стабільного фінансування програм «Доступне житло» та молодіжного кредитування. Запровадження нових моделей житлової підтримки: соціальний найм, тимчасове житло для ВПО, житло з підтримкою для молоді у складних обставинах. Партнерство держави, місцевої влади та бізнесу у реалізації молодіжних житлових проєктів.
6. Усунення територіальних диспропорцій у доступі до послуг	Підсилення спроможності громад, особливо сільських та малих, у розбудові соціальних сервісів. Фінансова підтримка громад для створення молодіжних центрів, мобільних соціальних служб, мережі психологів. Розвиток мобільних сервісів та онлайн-послуг для віддалених територій.
7. Вдосконалення кадрової політики в системі соціального захисту	Підвищення заробітних плат та умов праці соціальних працівників, психологів, молодіжних працівників. Запровадження сучасних програм навчання та підвищення кваліфікації, зокрема щодо роботи з ВПО, кризових втручань, ментального здоров'я. Створення системи мотивації, наставництва та професійного розвитку кадрів.
8. Розвиток цифровізації в соціальній сфері	Оптимізація електронних сервісів для молоді: цифрові кейси, електронні заяви, чат-боти підтримки. Забезпечення доступу до цифрових послуг для молоді з обмеженими ресурсами (техніка, інтернет). Використання цифрових даних для прогнозування потреб та планування ресурсів.

Передусім важливо забезпечити ефективну взаємодію між державними, місцевими органами влади та громадськими організаціями. Це дасть змогу підвищити результативність реалізації соціальних програм і зменшити регіональні відмінності у доступі до соціальних послуг. Окремої уваги потребує збільшення фінансування відповідних програм, а також запровадження дієвої системи моніторингу й оцінювання їх ефективності, що дозволить оперативно вносити корективи відповідно до змін соціально-економічного середовища.

Не менш важливим є посилення інформаційної підтримки молоді щодо наявних програм і можливостей, що сприятиме активнішій участі молодих людей у державних і місцевих ініціативах та підвищенню рівня соціальної обізнаності. Доцільним є також використання міжнародного досвіду з його адаптацією до українських реалій, що дозволить поєднати освітні, професійні та соціальні компоненти в єдину систему підтримки, підвищуючи конкурентоспроможність молоді та сприяючи її успішній інтеграції в суспільство.

Крім того, необхідно забезпечити рівний доступ до соціальних послуг для молоді, яка проживає у сільській місцевості та віддалених регіонах, що сприятиме зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню збалансованого розвитку територій. У підсумку комплексна реалізація таких заходів дасть змогу сформувати ефективну, прозору та соціально орієнтовану систему підтримки молоді, яка не лише задовольнятиме базові потреби, а й сприятиме розвитку її освітнього, професійного та громадянського потенціалу, створюючи умови для рівних можливостей та активної участі у суспільному розвитку.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання бакалаврської роботи було здійснено комплексне дослідження теоретичних, методичних та практичних засад функціонування системи соціального захисту молоді в Україні, а також визначено ключові проблеми її розвитку та обґрунтовано напрями вдосконалення в сучасних умовах.

У першому розділі дослідження було розкрито сутність поняття соціального захисту молоді, визначено його роль у системі соціальної політики держави та охарактеризовано основні підходи до його трактування в науковій літературі. Встановлено, що соціальний захист молоді є складною багаторівневою системою, яка охоплює економічні, правові та організаційні механізми, спрямовані на забезпечення належного рівня життя молодого покоління, створення умов для його соціалізації, професійного становлення та самореалізації. Доведено, що молодь виступає не лише об’єктом соціальної політики, а й важливим ресурсом соціально-економічного розвитку держави.

У другому розділі було проаналізовано сучасний стан системи соціального захисту молоді в Україні. Встановлено, що попри наявність розгалуженої системи соціальних інституцій та програм підтримки, її ефективність залишається обмеженою через низку системних проблем. Зокрема, виявлено недостатній рівень адресності соціальних виплат, фрагментарність нормативно-правового забезпечення, обмеженість фінансових ресурсів та недостатню координацію між різними суб’єктами соціальної політики. Особливу увагу приділено впливу сучасних викликів, таких як воєнні дії, економічна нестабільність та демографічні зміни, які суттєво ускладнюють процес забезпечення соціального захисту молоді.

Аналіз показав, що однією з ключових проблем є складність інтеграції молоді на ринок праці, що проявляється у високому рівні безробіття серед молодих людей, невідповідності між рівнем освіти та потребами роботодавців, а також обмежених можливостях для професійного розвитку. Встановлено, що недостатній рівень зайнятості негативно впливає на економічну самостійність молоді та підвищує ризики соціальної вразливості.

Крім того, у роботі обґрунтовано, що важливим аспектом соціального захисту є забезпечення соціальної інклюзії молоді. Особливої підтримки потребують внутрішньо переміщені особи, молодь з інвалідністю та інші вразливі категорії. Доведено, що ефективна соціальна політика повинна бути спрямована на створення рівних можливостей для всіх груп молоді, незалежно від їх соціального статусу.

У процесі дослідження встановлено, що значного вдосконалення потребує система психосоціальної підтримки молоді. В умовах воєнних дій та соціальної нестабільності зростає потреба у наданні психологічної допомоги, розвитку програм підтримки ментального здоров'я та формування стресостійкості молодого покоління.

У роботі визначено, що одним із перспективних напрямів розвитку системи соціального захисту є її цифровізація. Впровадження електронних сервісів, автоматизація процесів надання соціальних послуг та створення єдиних інформаційних баз сприяють підвищенню ефективності функціонування системи, зменшенню бюрократичних процедур та підвищенню доступності соціальних послуг для молоді.

На основі проведеного дослідження обґрунтовано напрями удосконалення системи соціального захисту молоді в Україні. Зокрема, запропоновано підвищення адресності соціальної допомоги шляхом впровадження індивідуалізованих підходів до визначення потреб молоді; розвиток активних програм сприяння зайнятості, включаючи підтримку молодіжного підприємництва та впровадження дуальної освіти; модернізацію нормативно-правової бази відповідно до європейських стандартів; розвиток соціальної інклюзії та забезпечення рівного доступу до соціальних послуг; а також посилення психосоціальної підтримки молоді.

Важливим напрямом є також розвиток міжсекторального партнерства, що передбачає активну взаємодію державних органів, громадських організацій, бізнесу та міжнародних інституцій. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність реалізації соціальних програм та забезпечити їх відповідність сучасним викликам.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження досягнуто поставленої мети та виконано основні завдання роботи. Доведено, що ефективна система соціального захисту молоді є важливою передумовою соціальної стабільності, економічного розвитку та формування людського капіталу держави. Удосконалення цієї системи повинно здійснюватися на основі комплексного підходу, що враховує сучасні виклики та орієнтований на потреби молодого покоління.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування при формуванні та реалізації молодіжної політики, а також у діяльності соціальних служб і громадських організацій. Запропоновані рекомендації можуть бути використані для підвищення ефективності соціального захисту молоді та забезпечення її соціальної інтеграції.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш глибокому аналізі впливу цифровізації на систему соціального захисту, вивченні міжнародного досвіду підтримки молоді та адаптації кращих практик до українських умов, а також у розробці інноваційних механізмів соціальної підтримки в умовах післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балакірєва О. М. Молодь України: соціологічний вимір. Київ: ІС НАНУ, 2021. 300 с.
2. Баняс С. М., Хомко Л. В. Соціальне забезпечення молоді: окремі аспекти. Львів: ДУВС, 2020. 219 с.
3. Бандур С. І. Ринок праці України. Київ: КНЕУ, 2020. 350 с.
4. Бекешкіна І. Е. Соціальні трансформації в Україні. Київ: Ін-т соціології НАНУ, 2020. 280 с.
5. Бородіна О. М. Соціальна політика в Україні: інституційні засади. Київ: НАН України, 2021. 256 с.
6. Вакуленко В. М. Соціальний захист населення України: монографія. Київ: НАДУ, 2021. 312 с.
7. Вороніна Н. В. Соціальна політика ЄС. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 240 с.
8. Головаха Є. І. Українське суспільство: соціологічний моніторинг. Київ: ІС НАНУ, 2022. 350 с.
9. Гончаров М. В., Гончаров А. В. Соціальний захист населення в Україні: сучасні виклики. Науковий вісник УжНУ. 2024. № 2. С. 56–60.
10. Грішнова О. А. Людський розвиток. Київ: КНЕУ, 2022. 412 с.
11. Грішнова О. А., Брінцева О. Г. Людський капітал: формування і розвиток. Київ: КНЕУ, 2021. 320 с.
12. Гусєва Н. Ю., Красільнікова О. В. Молодіжна політика в країнах ЄС: досвід для України. Грааль науки. 2022. № 3. С. 98–102.
13. Гуменюк Д. Соціальна інтеграція молоді: регіональний аспект. Харків: ХНУ, 2020. С. 102–125.
14. Дубич К. В. Реформування системи соціального захисту в Україні. Економіка України. 2021. № 8. С. 56–65.
15. Жарун О.В., Чернега І.І., Бленда Н.О., Коротєєв М.А. Специфіка забезпечення комплексних соціальних послуг в реаліях сьогодення. Збірник наукових праць Уманського НУС. 2025. Вип. 107. Ч. 2. С. 136–145.

16. Ємельяненко Л. М. Соціальна політика держави. Київ: КНЕУ, 2022. 260 с.
17. Заяць Т. А. Соціально-економічні трансформації в Україні. Київ: НАН України, 2021. 280 с.
18. Колот А. М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика. Київ: КНЕУ, 2020. 384 с.
19. Колот А., Грішнова О. Соціальна економіка і політика. Київ: КНЕУ, 2021. С. 112–130.
20. Колот А. М., Герасименко О. О. Соціальна якість життя населення. Київ: КНЕУ, 2022. 300 с.
21. Костенко І. Соціальна підтримка молоді: проблеми та перспективи. Київ: КНЕУ, 2021. С. 234–256.
22. Кравченко М. В. Соціальна політика: теорія і практика. Київ: КНЕУ, 2020. 320 с.
23. Кузьмін О. Є. Соціально-економічний розвиток молоді. Львів: ЛНУ, 2021. 210 с.
24. Лібанова Е. М. Демографічні аспекти соціального розвитку. Демографія та соціальна економіка. 2021. № 2. С. 9–23.
25. Лібанова Е. Соціальна політика України: сучасні тенденції розвитку. Київ: Ін-т демографії та соц. досліджень, 2020. С. 45–67.
26. Мандибура В. О. Соціальна економіка України. Київ: КНЕУ, 2021. 310 с.
27. Маршавін Ю. М. Державна політика зайнятості. Київ: КНЕУ, 2020. 256 с.
28. Мельник Л. Г. Соціальна економіка. Суми: Університетська книга, 2021. 368 с.
29. Новікова О. Соціальний розвиток: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2022. С. 89–105.
30. Павлюк О. В. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Соціальна економіка. 2022. № 64. С. 45–52.
31. Петрушенко Ю. М. Соціальна відповідальність держави. Суми: Університетська книга, 2022. 198 с.
32. Приймак А. В. Соціальний захист в Україні: проблеми та перспективи. Бізнес Інформ. 2023. № 6. С. 120–125.

33. Приймак А., Якимова Н. Соціальний захист молоді в Україні: сучасний стан, виклики та напрями вдосконалення. Економіка та суспільство. 2025. № 81.
34. Сеньковський О. В. Удосконалення системи соціального захисту молоді в Україні. Донецьк: ДонНУ, 2024. 180 с.
35. Сидоренко О. В. Соціальна безпека молоді. Харків: ХНЕУ, 2022. 176 с.
36. Стеченко Д. М. Соціальний розвиток і політика. Київ: КНЕУ, 2020. 270 с.
37. Ткаченко Л. Г. Соціальні стандарти і гарантії. Київ: КНЕУ, 2021. 220 с.
38. Уланчук В.С., Соколюк С.Ю., Жарун О.В., Коротєєв М.А. Аналіз проблеми безробіття в Україні в аспекті соціально-економічної безпеки. Збірник наукових праць Уманського НУС. 2022. Вип. 100. Ч. 2. Економічні науки. С. 170–178.
39. Черниш А. Р. Соціальна інтеграція молоді в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 5. С. 89–93.
40. Ткачук І., Солоджук Т. Ринок праці молоді: проблеми та перспективи. Київ: КНЕУ, 2021. 280 с.
41. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів: ЛНУ, 2021. 300 с.
42. Якимова Н. С. Соціальна політика України в умовах трансформації. Економіка і держава. 2023. № 4. С. 78–82.